

УДК 332.155 + 664.76 (477)

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕГРОВАНОГО ЗЕРНОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Нікішина О.В.

Досліджено концептуальну сутність категорії «ефективність інтегрованого товарного ринку». Розроблено та обґрунтовано систему критеріїв для оцінки секторної, бюджетної та управлінської ефективності інтегрованого зернового ринку.

Постановка проблеми. В умовах транзитивної економіки необхідною умовою сталого економічного зростання держави є ефективне функціонування стратегічних товарних ринків, зокрема, інтегрованого зернового ринку (далі – ІЗР). Обґрунтування напрямів та інструментів підвищення їх ефективності з урахуванням специфіки відтворювальних процесів (далі – ВП) актуалізує завдання розробки нових теоретико-методичних підходів до оцінки ефективності ринків, орієнтованих на прикладні методи їх державного цілеспрямованого регулювання.

Наразі існує багато методик із визначення ефективності та результативності систем. Методичні підходи для мікроекономічних систем (підприємств) розроблені достатньо детально та включають низку показників як ресурсної (продуктивність праці, матеріаловіддача, фондівіддача та ін.), так і загальної ефективності (рентабельність продукції, виробництва, капіталу тощо). Для оцінки ефективності макросистем використовують показники рівня економічного розвитку країни: середньодушовий ВВП, структура економіки за видами діяльності, середньодушове виробництво продукції, рівень і якість життя населення тощо. Водночас методики оцінки ефективності мезоекономічних систем, зокрема, інтегрованих товарних ринків як структуроутворюючих одиниць національної макросистеми, знаходяться на стадії розробки.

Загальновідомі показники ресурсної та загальної ефективності, які дають достатньо повну оцінку ефективності діяльності підприємств, для виміру ефективності мезосистем використовуються не так інтенсивно принаймні з двох причин. По-перше, специфічні властивості систем вищого рівня ієрархії обумовлюють необхідність розробки нових показників, здатних об'єктивно оцінити дані властивості. По-друге, розвиток мезосистем підпорядкований економічним інтересам держави та суспільства, а не приватним інтересам суб'єктів господарювання, відтак, агрегований показник ефективності товарних ринків повинен оцінювати ступінь реалізації державних економічних інтересів, навіть якщо сукупна дія регуляторних заходів знижує рівень рентабельності діяльності окремих підприємств. Зміна вектору економічних інтересів із приватних на державні та суспільні обумовлює необхідність коригування як складу системи показ-

ників, використовуваної для мікросистем, так і їх оціночної сітки. Таким чином, виникає об'єктивна необхідність обґрунтування та розробки теоретико-методичних засад оцінки ефективності ВП товарного ринку як мезоекономічної системи, взаємного проектування методик і критеріїв оцінювання систем різних рівнів ієрархії.

Аналіз досягнень та публікацій. Проблема концептуально-методичного забезпечення оцінки ефективності ринку зерна та зернопродуктів багатопланова й багатоаспектна, її зміст ґрунтовно досліджується вітчизняними і зарубіжними науковцями, що свідчить про значний дослідницький інтерес. Достовірність такого твердження підтверджена науковими напрацюваннями А. І. Алтухова, О. С. Васютіна, І. О. Кузнецової, П. В. Осипова, Т. О. Осташко, П. Т. Саблука, В. О. Солопова, В. О. Точиліна та інших учених. Водночас недостатньо уваги приділено питанню оцінки ефективності ІЗР як мезоекономічної системи у видовому розрізі, що визначило мету даного дослідження.

Мета статті – обґрунтування теоретико-методичних засад оцінки ефективності ІЗР України – окреслила низку завдань:

- ідентифікація категорій та видів ефективності;
- авторська інтерпретація ефективності ВП інтегрованого ринку;
- конструювання системи критеріїв для оцінки секторної ефективності, бюджетної та управлінської ефективності ІЗР.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічну сутність дефініцій «ефективність» і «результативність» учені інтерпретують по-різному; найпоширеніші трактування узагальнено автором у таблиці 1. В ході проведеного дослідження виділено п'ять головних ознак, які дозволяють об'єднати сукупність неоднорідних трактувань у групи, а саме: (1) вибір або досягнення цілі; (2) раціональне використання ресурсів; (3) співвідношення результату з витратами; (4) ступінь реалізації планових показників; (5) результат діяльності, зокрема, управлінської.

Таблиця 1

Сутність економічних категорій «ефективність» і «результативність» в трактуванні різних авторів*

Головна ознака	Автори	Визначення дефініцій
I. Вибір цілей Досягнення цілей	Долан Е.Дж.	<i>Ефективність</i> – це вибір правильних цілей, на яких фокусується вся енергія
	Очірова Т. Б. [1, с.20]	<i>Ефективність системи</i> – властивість процесу функціонування системи, яке характеризує рівень її пристосованості до досягнення поставленої цілі
II. Оптимальне (раціональне) використання ресурсів	Економічний глосарій [2]	<i>Ефективність</i> – продуктивність використання ресурсів у досягненні певної цілі
	Устенко О. Л., Шеремет А. Д., Сайфулін Р. С.	<i>Ефективність</i> відображає результат (ефект) з точки зору оптимального використання ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових)
	Стандарт ISO 9000:2005 [3]	<i>Ефективність</i> – зв'язок між досягнутим результатом і використаними ресурсами

Продовження табл. 1

II. Оптимальне (раціональне) використання ресурсів	С. Івашковський (економічний глосарій) [2]	<i>Ефективність</i> досягається тоді, коли ресурси розподілені таким чином, що при їх використанні отримують максимально можливий чистий виграш
III. Співвідношення результату з витратами	Мочерний С. В., П. Т. Саблук, В. Г. Андрійчук [4]	<i>Ефективність</i> – це завжди певне співвідношення (результату з цілями або результату з витратами на його отримання), тобто величина відносна.
	Райзберг Б. А., Лозовський Л. (економічний глосарій) [2]	<i>Ефективність</i> – відносний ефект; результативність процесу, операції, проекту, яка визначається як відношення ефекту, результату до витрат, що обумовили, забезпечили його отримання
IV. Ступінь реалізації планових показників	Стандарт ISO 9000:2005 [3]	<i>Результативність</i> – ступінь реалізації запланованої діяльності та досягнення запланованих результатів
	Райзберг Б. А. [5, с.72]	<i>Результативність (органу управління)</i> – ступінь практичного виходу на задані, встановлені концепціями, стратегіями, планами, програмами рубежі з урахуванням масштабів бюджетного фінансування цільових задач
V. Результат діяльності	Алієв У. І. [6, с.28]	<i>Результативність</i> – абсолютний показник безпосередніх результатів управлінської праці
	Полянська Е. В., Каляніна А. В. [7, с.28-29]	<i>Безпосередній результат</i> – виражений в кількісно вимірjuвальних показниках результат, що характеризує реалізацію певних заходів програми <i>Кінцевий результат</i> – виражений в кількісно вимірjuвальних показниках суспільно значимий результат діяльності, що характеризує досягнення поставлених цілей і завдань

*Узагальнено автором із використанням джерел [1-7]

Представниками цільового підходу є Е. Дж. Долан, який визначає ефективність як «правильний вибір цілей, на яких фокусується вся енергія», та Т. Б. Очірова, яка акцентує увагу на рівні пристосованості вихідної дефініції до досягнення цілі. Енциклопедичні інтернет-ресурси поєднують цільовий і ресурсний підходи, інтерпретуючи ефективність як «продуктивність використання ресурсів у досягненні певної цілі» [2]. Представники ресурсного підходу акцентують увагу на економічних ефектах у площині оптимального використання ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових), виробництві товарів за найменших витрат ресурсів, отримання максимуму з доступних для людини обмежених ресурсів (див. табл. 1). Ресурсний підхід пропагує міжнародний стандарт ISO 9000:2005, який визначає категорію ефективності як зв'язок між досягнутим результатом і використаними ресурсами [3].

Учені С. В. Мочерний, П. Т. Саблук, В. Г. Андрійчук, Б. А. Райзберг вважають, що ефективність – це не просто результативність, а співвідношення результату з витратами на його отримання, тобто величина віднос-

на. Множинність визначень ефективності як багатоаспектної категорії не вичерпується переліком, наведеним в табл. 1. Існують й інші трактування (наприклад, відношення цінності результату до цінності витрат [4, с. 508]) в межах третього відносного підходу до означеної дефініції. Четвертий та п'ятий підходи відображають ключові напрями ідентифікації категорії результативності як ступеня досягнення запланованих показників та абсолютного кількісного показника результатів діяльності, зокрема, управлінської.

Зважаючи на множинність видів ефективності, їх різну концептуальну сутність та методики розрахунку, доцільним є аналіз найпоширеніших класифікацій ефективності. Результати досліджень автора в даному напрямі узагальнено в таблиці 2.

Таблиця 2

Види ефективності та їх сутність у дослідженнях різних учених*

Автори	Види ефективності	Сутність категорії
Точилін В. О., Осташко Т. О., Пустовойт О. В. [8, с. 281]	<i>Технічна ефективність</i>	Відображає зв'язок між вхідними ресурсами і продукцією та полягає у максимізації випуску на одиницю ресурсів
	<i>Ефективність розподілу ресурсів</i>	Мінімізація виробничих витрат за певного фіксованого рівня виробництва
	<i>Економічна ефективність</i>	Комбінація технічної ефективності і ефективності розподілу ресурсів
Мочерний С. В. [4, с. 513-516]	<i>Ефективність суспільного виробництва</i>	Відношення величини створених товарів і послуг до сукупних витрат суспільної праці. Показники: продуктивність праці, фондівіддача, матеріалівіддача
	<i>Техніко-економічна ефективність</i>	Відображає результативність розвитку технологічного способу виробництва; має продуктивну і продуктивно-речову сторони
	<i>Соціальна ефективність</i>	Відповідність результатів господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства. Інтегруючим показником є підвищення народного добробуту, якості життя
	<i>Ефективність ринкового регулювання</i>	Результативність розв'язання суперечностей між масою товарів та послуг і платоспроможністю суспільства, між суб'єктами ринку, між зростанням потреб і дефіцитом ресурсів та ін.
Райзберг Б. А. [5, с.75]	<i>Економічна ефективність (органу управління)</i>	Ефективність діяльності сукупності організацій і підприємств галузі, регіону, територіального утворення, що управляються державним органом виконавчої влади
	<i>Управлінська ефективність</i>	Ефективність діяльності органу управління, що визначається як відсотковий рівень досягнення запланованих цільових орієнтирів за звітний період

Продовження табл. 2

Економічний глосарій [2]	<i>Ресурсна</i> (факторна) економічна ефективність	Визначається як співвідношення результату до одного із факторів виробництва. Показники: продуктивність праці, матеріаловіддача, матеріаломісткість тощо
	<i>Загальна</i> економічна ефективність	Знаходить вираз у показниках рентабельності виробництва, рентабельності капіталу і т.д.
Полянська Е. В., Калянїна А. В. [7, с.30-31]	<i>Соціальний</i> результат	Позитивні зміни в рівні доходів, стані здоров'я і тривалості життя, рівнях народжуваності і смертності, освіти, безробіття та інших складових рівня і якості життя населення, які є наслідками реалізації програми і піддаються кількісній оцінці
	<i>Бюджетний</i> результат	Зростання фінансових надходжень або скорочення витрат бюджетів різних рівнів внаслідок реалізації програми
	<i>Комерційний</i> (фінансовий) результат	Сукупні сприятливі зміни фінансового стану суб'єктів реальної економіки, що виникли внаслідок реалізації програми
	<i>Сукупний ефект</i>	Сума соціального, бюджетного і фінансового результатів, переведених у грошову форму, за вирахуванням витрат на реалізацію програми і витрат на подальше поточне утримання об'єкту на протязі періоду, за який ведеться розрахунок ефективності
	<i>Сукупна</i> ефективність	Різниця між сукупним ефектом, отриманим після реалізації програми, і сукупним ефектом, який приносила система до реалізації цільової програми

* Узагальнено автором із використанням джерел [2, 4, 5, 7, 8].

Учені Інституту економіки та прогнозування НАН України [8, с. 281] результативність галузевих ринків пропонують оцінювати за допомогою економічної ефективності, яка є комбінацією технічної та ефективності розподілу ресурсів, і інституціональної ефективності, природу якої досліджено В. Макаровим і Г. Клейнером. С. В. Мочерний виділяє такі види ефективності [4, с. 513-516]: суспільного виробництва, техніко-економічна, соціальна, ринкового регулювання. Досліджуючи ефективність суб'єктів управління, А. Б. Райзберг ідентифікує економічну ефективність, виразником якої постає результативність об'єктів управління, та управлінську ефективність як рівень досягнення цільових орієнтирів [5, с.75]. Оригінальним є методичний підхід російських учених Е. В. Полянської і А. В. Калянїної, які пропонують розраховувати сукупну ефективність цільових регіональних програм як різницю між сукупним ефектом, що є сумою соціального, бюджетного та фінансового результатів, отриманим після реалізації програми, і сукупним ефектом, який приносила система до реалізації програми [7, с. 31].

Множинність видів ефективності не вичерпується переліком, наведеним в табл. 2. Існують й інші її різновиди, що відображають окремі складові ВП, зокрема, С. В. Мочерний виділяє ефективність експорту, імпорту, інвестицій, нових засобів виробництва, регіонального господарства і т.д [4, с. 508-513].

Враховуючи результати досліджень концептуальної сутності категорії «ефективність» (див. табл. 1) та секторної структури ІЗР [9, с. 87], ми пропонуємо виокремити два показника ефективності – сектору та ринку – і розкрити їх природу з позицій різних підходів. *Ефективність сектору* інтегрованого товарного ринку можна трактувати у площині відносного підходу як співвідношення результату до витрат, що забезпечили його отримання. Оскільки в межах певного сектору здійснюється виробництво однотипної продукції, ефективність діяльності його суб'єктів можна оцінити агрегованими показниками ефективності мікросистем, зокрема, рентабельністю продукції, продуктивністю праці тощо. *Ефективність інтегрованого товарного ринку* доцільно трактувати з позицій ресурсно-цільового підходу як продуктивність використання матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів у досягненні збалансованого (узгодженого, рівноважного) розвитку системи суміжних до релевантного ринків із забезпеченням пріоритету інтересів держави та суспільства. Важливо, щоб категорія ефективності ринку відображала збалансований розвиток відтворювальної системи, орієнтувалася на розширене відтворення ресурсів у секторах ринку.

З огляду на триєдність складових (раціональність використання ресурсів, рівноважний розвиток системи суміжних ринків, цільова орієнтація на інструменти регулювання) категорії ефективності інтегрованого ринку, для її оцінки необхідно сформувати багаторівневу систему показників, що поєднує критерії оцінки об'єктів та суб'єктів регулювання (секторна та управлінська ефективність) із агрегованими показниками (зокрема, приріст доданої вартості). Завдання визначення ефективності ринку та його секторів доцільно вирішувати у міру створення системи критеріїв, що відображають її. Враховуючи результати попередніх досліджень [9, 11] та розробки учених [5, 10, 12, 13], автором сконструйовано систему критеріїв для оцінки секторної та управлінської ефективності ІЗР. Склад пропонує критеріїв та їх характеристика представлені в таблиці 3.

Система показників секторної ефективності об'єднує головні результуючі показники (фондовіддача, продуктивність праці, рентабельність продукції і операційної діяльності) суб'єктів господарювання у розрізі секторів ІЗР, дозволяючи проводити міжсекторний аналіз ефективності використання ресурсів. Інтегральний показник секторної ефективності розраховується як добуток секторних показників ресурсовіддачі та рентабельності ресурсів. Слід відзначити, що для розрахунку фондовіддачі, продуктивності праці та ресурсовіддачі (див. табл. 3) автор пропонує використовувати параметр *секторної доданої вартості* (ДВ_с), а не поширені в економічному аналізі показники чистої виручки від реалізації продукції [13, с. 128] або товарообороту в порівняних цінах [12, с. 173-179]. ДВ_с належить до категорії оціночних критеріїв із найвищим ступенем регулятор-

ної здатності, дозволяючи визначити приріст (зменшення) ПДВ, податку на прибуток, соціальних нарахувань на заробітну плату у результаті впровадження регуляторних заходів, що змінюють одну або декілька складових критерію ДВ_С. Вищевикладене доводить доцільність використання ДВ_С для розрахунку показників ресурсної ефективності та дослідження їх змін (поряд із податками) у ході моделювання державного впливу на розвиток ринку і вибору альтернативних заходів регулювання.

Таблиця 3

Система критеріїв для оцінки секторної та управлінської ефективності інтегрованого зернового ринку*

Критерії	Характеристика, формула розрахунку
1. Показники секторної ефективності	
1.1. Секторна додана вартість (ДВ _С)	Відображає реальний вклад кожного сектору в створення вартості товару на ІЗР. Сума рентних платежів, заробітної плати, амортизації ОЗ та прибутку
1.2. Секторна фондівіддача (Фос)	Ефективність використання основних засобів у секторах інтегрованого ринку: $Фос = ДВС / ОЗС$, де ОЗС – середньорічна вартість основних засобів
1.3. Секторна продуктивність праці (ППс)	Ефективність використання трудових ресурсів у секторах інтегрованого ринку: $ППс = ДВС / ЧС$, де ЧС – чисельність зайнятих у секторі ринку
1.4. Секторна рентабельність продукції (Рпс)	Рівень рентабельності продукції у ресурсоутворюючих (виробничих) секторах ІЗР: $Рпс = Пс / Вс$, де Пс – секторний прибуток від реалізації продукції; Вс – секторні витрати на її виробництво та реалізацію
1.5. Секторна рентабельність операційної діяльності (Родс)	Рівень рентабельності операційної діяльності у секторах ІТР: $Родс = Подс / Водс$, де Подс – секторний прибуток від операційної діяльності; Водс – секторні витрати від операційної діяльності
1.6. Секторна ресурсівіддача (Рос)	Загальний секторний показник ресурсної ефективності: $Рос = ДВС / (ОЗС + ОК + ФОП) \times 100\%$, де ОК – середня вартість обігових коштів; ФОП – фонд оплати праці
1.7. Секторна рентабельність ресурсів (Ррс)	Узагальнюючий показник рентабельності ресурсів: $Ррс = Подс / (ОЗС + ОК + ФОП) \times 100\%$
1.8. Інтегральний показник секторної ефективності (Ес)	$Ес = (Рос \times Ррс)^{1/2}$ Поєднує ресурсний та результуючий підходи до оцінки ефективності інтегрованого ринку
2. Показники бюджетної ефективності	
2.1. Відношення цін держзакупівель до ринкових цін зерна	Відхилення цін держзакупівель від ринкових цін зернових культур у період фінансових інтервенцій. «Оціночна» основа базова та цільова; значення показника ≈ 1
2.2. Співвідношення обсягів фактичних і планових державних закупівель зерна	Відсоток виконання запланованих обсягів державних закупівель зерна Державними агентами. «Оціночна» основа базова та цільова; значення показника = 1
2.3. Прибуток (збиток) від впровадження регуляторних заходів (Пр)	Різниця між коштами, вилюченими в результаті прямого чи непрямого оподаткування суб'єктів (П), та коштами держави, вкладеними у регулювання (В): $Пр = \sum П - \sum В$

2.4. Відтворювальний ефект від впровадження заходів (EB_p)	Приріст доданої вартості у секторах інтегрованого ринку після реалізації регуляторних заходів ($ДВ_p$): $EB_p = ДВ_p - ДВ_c$ Відображає ступінь впливу заходів регулювання на ВП ринку
2.5. Рентабельність регулювання інтегрованого ринку	Відношення прибутку від впровадження регуляторних заходів ($П_p$) до коштів держави для їх реалізації (B)
3. Показники управлінської ефективності	
3.1. Коефіцієнт складності організаційної структури ($K_{ск}$)	$K_{ск} = N \times P / N_p$, де N – кількість ланок в апараті управління; P – кількість рівнів в апараті управління; N_p – загальна кількість елементів в організаційній структурі (кількість робітників)
3.2. Відповідність структури суб'єкту управління покладеним на нього завданням	Ступінь охоплення суб'єктами управління основних завдань регулювання ІЗР, відповідність структури суб'єктів управління покладеним на них завданням та функціям
3.3. Діяльність органів контролю за ефективністю суб'єкту управління	Наявність контролюючих органів, їх вплив на діяльність суб'єктів управління, моніторинг виконання рішень контролюючих органів
3.4. Якість законодавчого забезпечення функціонування ІЗР	Кількість, взаємоузгодженість законодавчих актів, частота зміни, глибина їх впливу на ВП ринку, ступінь відповідності економічним інтересам держави та суспільства

* Розроблено автором із використанням джерел [5, 10-13]

Показники бюджетної ефективності характеризують ступінь виконання агентами запланованих обсягів державних закупівель зерна, відхилення інтервенційних цін культур від ринкових, доходність (збитковість) впровадження регуляторних заходів, рентабельність регулювання ринку. Відтворювальний ефект від впровадження регуляторних заходів оцінює приріст доданої вартості у секторах інтегрованого ринку після реалізації даних заходів; саме цей показник відображає ступінь державного впливу на ВП ринку (див. табл. 3). «Оціночні основи» перелічених показників є базовими і цільовими.

Для оцінки управлінської ефективності доцільно використовувати показник складності організаційної структури, який характеризує розподіл ланок за рівнями управління і дозволяє оцінити як глибину управлінської ієрархії, так і концентрацію ланок на рівнях управління. Оцінка відповідності структури суб'єкту управління покладеним на нього завданням та функціям, а також діяльності контролюючих органів дозволяє визначити інституціональну ефективність суб'єктів регулювання, ступінь охоплення ними головних регуляторних завдань на ІЗР, відповідність управлінських рішень економічним інтересам держави.

Питання методичного забезпечення оцінки бюджетної та управлінської ефективності є актуальними та різноаспектними, про що свідчить великий масив критеріїв, використовуваних для її виміру на світовому та національному рівнях. Міжнародні організації для моніторингу реформ у сфері державного управління використовують два головних підходи. Пе-

рший методичний підхід, розроблений в межах програми SIGMA Організацією економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), передбачає оцінку прогресу реформ порівняно з первісним станом в шести сферах: (1) державна служба; (2) управління розробкою та реалізацією політики; (3) управління державними витратами; (4) контроль за міжнародними фінансовими операціями; (5) зовнішній аудит; (6) держзакупівлі. В 1990-х рр. Інститут Всесвітнього банку розробив альтернативний підхід, що базується на розрахунку інтегрального показника державного управління. Показник GRICS (Governance Research Indicator Country Snapshot) включає шість індексів, які відображають параметри управління: (1) право голосу, підзвітність; (2) політична стабільність; (3) ефективність влади; (4) якість законодавства; (5) верховенство закону; (6) індекс сприйняття корупції. Показник GRICS вимірюється з 1996 р. із дворічною періодичністю [14].

Інтегральні показники державного управління, в т.ч. і GRICS, дозволяють надати загальну оцінку стану управлінської системи в певній країні, проводити міждержавні зіставлення, однак не дозволяють ідентифікувати «вузькі» місця правової бази або управлінської діяльності, що обумовлюють дані значення показників. Тому для детальнішого аналізу були розроблені показники «другого покоління». Їх система базується на припущенні про те, що виконавча влада функціонує в системі зовнішніх і внутрішніх обмежень та наділена певними можливостями, які характеризують показники процесу і результативності [15].

На рівні країн показники ефективності державного управління є, як правило, цільовими, орієнтованими на досягнення національних пріоритетів у процесів вдосконалення діяльності органів влади. Так, у Великобританії досягнення таких пріоритетів виражено в переліку цільових показників (більше 100), відповідальність за виконання яких несуть певні відомства. Цікавою є практика контролю за досягненням затверджених цільових показників. У Великобританії функцію контролю виконує Відділ забезпечення ефективності діяльності. Він проводить періодичний моніторинг виконання даного плану, порівнюючи динаміку (траєкторію) змін цільових значень показників із плановими значеннями з метою своєчасного коригування плану або зміни політики [16].

Крім того, є досвід проведення комплексних оцінок ефективності діяльності держорганів на рівні країн. Прикладом може бути Проект ефективності діяльності уряду США, в ході якого були визначені рейтинги ефективності державного управління в таких сферах: управління фінансами, інвестиціями, кадрами та управління, орієнтованого на результат. Оцінка базувалася не тільки на вимірі кінцевого ефекту діяльності органів влади, але й на вивченні зв'язків між якістю управління ресурсами та наданням державних послуг [17]. Слід відзначити, що методика розрахунку інтегральних рейтингів оцінки ефективності діяльності органів виконавчої влади законодавчо затверджена в Російській Федерації. Економіко-управлінський зміст рейтингу полягає у визначенні ним ступеню досягнення цільових, планових показників сукупністю підприємств, підвідом-

чих певному державному органу управління, з урахуванням реальних масштабів бюджетного фінансування [5, с.77]. Незважаючи на певні кроки в реалізації концепції бюджетування, орієнтованої на результат (БОР), в Росії відсутня єдина універсальна методика оцінки ефективності бюджетних витрат [6, с.31], що актуалізує прикладні розробки в даній сфері.

В Україні національне методичне забезпечення оцінки ефективності державного управління знаходиться на початковому етапі обґрунтування, водночас використовуються міжнародні підходи, зокрема, критерії SIGMA. Так, в межах Державної цільової програми розвитку державної служби до 2016 р. за результатами реформи планується провести оцінювання державного управління за базовими показниками програми SIGMA в шести сферах. Передбачається, що така оцінка буде проведена відповідно до методології та основних показників SIGMA, що використовуються для оцінки державного управління у країнах – кандидатах на вступ до Європейського Союзу. Подібна оцінка була проведена в Україні в 2006 р [18].

Проведений аналіз міжнародного досвіду доводить важливість та необхідність критеріальної оцінки ефективності бюджетних витрат і управлінської системи, а також контролю за діяльністю держорганів і моніторингу виконання рішень контролюючих органів. Разом з тим до складу сконструйованої системи показників бюджетної та управлінської ефективності включено не загальні, а прикладні одиничні критерії, які можна розрахувати та оцінити динаміку їх змін. Виняток складають три останні критерії управлінської ефективності (див. табл. 3), які за своєю природою є загальними та підлягають комплексній якісній оцінці.

Слід відзначити, що розроблена система критеріїв для оцінки секторної та управлінської ефективності ІЗР є певною мірою універсальною, може використовуватись (із коригуванням деяких показників) для аналізу ВП інших товарних ринків, зокрема, соціально значимих агропродовольчих ринків держави.

Висновки. В ході проведеного дослідження було встановлено:

1. Концептуальна сутність категорії «ефективність інтегрованого товарного ринку» відображає продуктивність використання матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів у досягненні збалансованого розвитку системи суміжних до релевантного ринків із забезпеченням пріоритету економічних інтересів держави та суспільства.

2. Методологічним базисом запропонованої автором системи критеріїв для оцінки секторної, бюджетної та управлінської ефективності ІЗР є відтворювальний підхід, який орієнтує показники на оцінку глибини впливу регуляторних заходів на динаміку ВП, аналіз змін критеріїв у трьохвимірній площині інтересів суб'єктів, держави та населення.

3. Для розрахунку одиничних секторних показників ефективності (фондовіддачі, продуктивності праці, ресурсовіддачі) та відтворювального ефекту від впровадження регуляторних заходів автором запропоновано використати показник із найвищим ступенем регуляторної здатності та податкової еластичності – секторну додану вартість, яка дозволяє моде-

лювати вплив заходів держави на динаміку ВП у секторному розрізі та податкових надходжень від суб'єктів господарювання, вибрати найефективніший варіант серед сукупності альтернативних заходів.

4. До безумовних переваг сконструйованої системи оціночних критеріїв слід віднести такі: (1) можливість проведення міжсекторного порівняльного аналізу, що дозволяє ідентифікувати латентні деформації ВП, більшість яких виникає при переміщенні товарних і фінансових потоків від одного сектору ІЗР до іншого; (2) цільова орієнтація системи критеріїв на механізми державного регулювання та управління ринком; (3) висока регуляторна здатність підібраних критеріїв, можливість їх використання в якості наукового обґрунтування управлінських рішень.

Елементами наукової новизни дослідження є авторське трактування концептуальної сутності категорії «ефективність інтегрованого товарного ринку», обґрунтування характеристик (регуляторної здатності і податкової еластичності) критерію секторної доданої вартості, складу системи показників для оцінки секторної та управлінської ефективності ІЗР. Прикладне значення авторських розробок визначається можливістю їх використання в науковому обґрунтуванні та розробці методичних засад регулювання зернового та інших агропродовольчих ринків України.

Слід відзначити, що агрегований показник ефективності інтегрованого товарного ринку повинен поєднувати кількісні та якісні оцінки стану і динаміки ВП, відтак, групи показників секторної, бюджетної та управлінської ефективності (див. табл. 3) є лише одними із складових багаторівневої системи критеріїв для оцінки ефективності сучасних ринкових мезосистем, конструювання якої визначає перспективи подальших досліджень у даному науково-практичному напрямі.

Література:

1. Очирова Т. Б. Методы оценки эффективности системы государственного управления в сфере туризма / Т. Б. Очирова // Региональная экономика: теория и практика. – 2012. – № 42. – С. 19-29.
2. Экономический глоссарий. Сайт национальной экономической энциклопедии. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://vocable.ru/dictionary/>
3. Системы менеджмента качества. Основные положения и словарь. 3-е издание: ISO 9000:2005. – Группа компаний «Интерсертифика», 2005. – 41 с.
4. Економічна енциклопедія : у трьох томах. Т.1. / Ред. кол.: Мочерний С. В. та ін. – К.: Вид. центр «Академія», 2002. – 864 с.
5. Райзберг Б. А. Подходы к оценке результативности государственного управления / Б. А. Райзберг // Экономист. – 2010. – №8. – С. 73-74.
6. Алиев У. И. Некоторые проблемы оценки эффективности бюджетных расходов / У. И. Алиев // Региональная экономика: теория и практика. – 2010. – №46 (181). – С. 27-31.
7. Полянская Э. В. Оценка эффективности региональных целевых программ как инструмента управления развитием экономических систем /

Э. В. Полянская, А. В. Калинина // Региональная экономика: теория и практика. – 2010. – №47 (182). – С. 27-31.

8. Ринки реального сектора економіки України: структурно-інституціональний аналіз / За ред. В. О. Точиліна; НАН України, Ін-т екон. та прогн. – К. :Фенікс, 2009. – 640 с.

9. Нікішина О. В. Модернізація регуляторної політики на інтегрованому зерновому ринку України (відтворювальний підхід) / О. В. Нікішина // Механізм регулювання економіки. Міжнародний науковий журнал. – 2013. – № 2 (60) – С. 88-97.

10. Лысюк В. М. Воспроизводственная функция товарных рынков / В. М. Лысюк. – Одесса : ИПРЭЭИ НАН Украины. – 2011. – 225 с.

11. Нікішина О. В. Ефективність інтегрованого товарного ринку: категоріальний аналіз і методи оцінки: тези. доп. / О. В. Нікішина // Матеріали наук.-практ. конф. «Економіка: реалії часу і перспективи», 20-21 лютого 2014 р. Одеса. Т. I. – С. 122-125.

12. Балабанова Л. В. Стратегічне маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств / Л. В. Балабанова, В. В. Холод. –К. : ВД «Професіонал», 2006. – 448 с.

13. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз / К. В. Ізмайлова. –К. : МАУП, 2001. – 152 с.

14. The Worldwide Government Indicators (WGI) Project. URL: info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp.

15. Knack S. Second-Generation Governance Indicators. International Review of Administrative Sciences / S. Knack, M. Kugler, N. Manning. – 2003. – Vol. 69 –345-364.

16. Офіційний сайт Казначейства Великобританії. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.hm-treasury.gov.uk/performance/Cabinet_Office.cfm.

17. Paths to Performance in State and Local Government. Government Performance Project. Maxwell School of Syracuse University <http://www.maxwell.syr.edu/gpp/>

18. Про затвердження Державної цільової програми розвитку державної служби на період до 2016 року. Постанова КМУ №350 від 13.05.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.center.gov.ua.

Abstracts

Nikishina O.V.

Methodical approach to evaluating the effectiveness for integrated grain market of Ukraine

Conceptual essence of the category «effectiveness of integrated commodity market» investigated. System of criteria for evaluating sector, budgetary and managerial effectiveness of the integrated grain market developed and justified.